

Qazanfar PAŞAYEV

Azərbaycanda orijinaldan tərcümə hərfi tərcümə ilə başlayıb. Xarici Dillər İnstitutunda tərcümə kafedrası yaradan (ilk gündən men də o kafedranın müəllimi olmuşam) İsmixan Rəhimov C.Bayronun "Şərq poemaları"nı hərfi tərcümə etmişdi. "Abidos gəlini"ni Bəxtiyar Vahabzadə, "Gavur" poemasını isə Aslan Aslanov nəzmə çəkmişdir. 1959-cu ildə çap olunan əsər o vaxt böyük əks-səda doğurdu.

Sonralar Xarici Dillər İnstitutunda, peşəkar alman tərcüməçisi M.Breminin tələbəsi desək, bir qrup "kərpüşənlər" - orijinaldan tərcüməçilər yetişdi. Ənvər Rza, Moskva'da Rafiq Qurbanov (Osman Sarıvalinin oğlu), Zeydulla Ağayev, Şahin Mustafa, Qabil Əhmədov, Kamran Nasirli, Qılınxan Bayramov, Şahin Xəlilli, bu satirlərin müəllifi (ingilis ədəbiyyatı üzrə), Hamlet Qoca, Şamil Zaman (fransız ədəbiyyatı üzrə), Fərid Əliyev (ispan ədəbiyyatı üzrə), Akif Bayramov, Vilayət Hacıyev, Yusif Savalan (alman ədəbiyyatı üzrə) meydana atıldılar.

Lakin zaman öz işini gördü. Yaratıcıların çığırlandırdığı dövrdə onların bəzi ədəbiyyətə qovuşdu.

Hazırda Azərbaycan-Böyük Britaniya ədəbiyyatı, tərcüməsi və ədəbi əlaqələri sahəsində ən tanınmış mütəxəssisimiz Şahin Xəlillidir. Şair, peşəkar tərcüməçi və alim Şahin Xəlilli bu işlə keçən əsrin 70-ci illərin axırlarından sistemli şəkildə məşğul olur.

Sadə və təvəzökar alim Azərbaycan Xarici Dillər İnstitutunun İngilis-Azərbaycan dilləri fakültəsini bitirib (1968-1973). Bakı Kondisionerlər Zavodunda Xarici əlaqələr şöbəsinə tərcüməçi işləyir (1974-1976). Sonra doğma instituta qayıtaraq laborantlıqdan kafedra müdiri, fakültə dekanı vəzifəsinə qədər yüksəlib. Pedaqoji fəaliyyətlə bərabər ciddi şəkildə etmi işlə məşğul olub. "Ceyms Oldric yaradıcılığında Azərbaycan" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə edib.

Şahin Xəlillinin yaradıcılığı çoxşaxəlidir: Bədi yaradıcılığı, tərcümə yaradıcılığı və ədəbi əlaqələr. O, bədi yaradıcılığa hələ orta məktəbdə oxuyan vaxtdan başlayıb. Şairin "Yerin ulduzları" (şəir və poemalar. Bakı, "Gənclik", 1990) və "Ürəyimdən keçənlər" (Bakı, "Dünya", 1996) kitabları işiq üzü görüb.

Peşəkar tərcüməçinin orijinaldan tərcümələri: "Başsız qadın" Britaniya adalarının xalq nağılları (Bakı, "Gənclik", 1989, 313 s.) və Ceyms Moriyerin "İsfahanlı Hacıbəyinin macəraları" (Bakı, "Gənclik", 1993, 408 s.) vardır.

Alim ədəbi əlaqələr sahəsində daha məhsuldar işləmişdir. Buraya onun "Oldric və Azərbaycan" ("Yazaq", 1982, 96 s.), "Ədəbi əlaqələr işığında" ("Qartal", 2002, 166 s.), "Azərbaycan-İngilis ədəbi əlaqələri. Folklor materialları əsasında" ("Azərbaycan Milli Ensiklopediyası", NPB, 2002, 216 s.), "Klassik poeziyası və ədəbi əlaqələr" ("Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" NPB, 2003, 164 s.), "Ceyms Oldric və Azərbaycan" (Bakı, 2018, 296 s.), "Robert Börsn.

Şeir, nəğmə körpüsü və sözlə hörlülmüş dünyası" ("Şorikli", Bakı, 2019, 376 s.) kimi fundamental əsərləri daxildir.

Şahin Xəlillinin ədəbi əlaqələr sahəsindəki tömənasız xidmətinə qıhromanlıq adlandırmaq olar. Çoxdan elmlər doktoru, professorudur. Lakin yorulmadan kitablar yazır, öz hesabına çap etdirir. Onun Azərbaycan-Böyük Britaniya ədəbi əlaqələrinə dair tədqiqatları folklorla, bədi tərcümə və ədəbiyyatşünaslıqla bağlıdır.

Alimin "Azərbaycan-İngilis ədəbi əlaqələri" (folklor materialları əsasında) monoqrafiyası müqayisəli ədəbiyyatşünaslığın ən aktual, lakin az öyrənilmiş problemlərindən birinə həsr olunub. Tədqiqatçı zəngin folklor materialları əsasında qədim dövr ədəbi əlaqələri barədə qiymətli faktlar üzə çıxarmışdır. Şahin Xəlilli Azərbaycan və ingilis dillərində nağıllardan, bəyatılardan, folklor nağıllarından paralellər aparmış, Britaniya adalarının xalq nağıllarını tərcümə edərək "Başsız qadın" adı altında çap etdirmişdir. O, 1786-cı ildən başlamış Nizami, Füzuli və Fəhali Şirvaninin ingilis dilinə tərcümə olunmasında, M.F.Axudovun Londonda tərcümə edilərək çap olunmasında (1882), "Koroğlu"nun Londonda çapında (1842).

Uzun ömür sürən Ceyms Oldric (1918-2015) yaradıcılığının əsas hissəsini Azərbaycanca həsr etmişdir. Azərbaycanca məhəbbətini, moftuluğunu belə ifadə etmişdir: "Mənim qəlbimdə həmişə Azərbaycanın məxsusi yeri olmuşdur. Bu ölkəni, bu məkəni ürəkdən sevirəm. Bu ölkəni seyr edəndə adam vəcdə gəlir. Burada yurd da, adamlar da bir-birine yarasır... Mənim bu düşüncələrim Azərbaycanca olan sevgimdən, istəyimdən qaynaqlanır".

O, "Diplomat" romanında Azərbaycanı "ikiyə bölünmüş bir ürək" adlandırmış, başımıza gələn belələrdən söz açmışdır.

2003-cü ilin oktyabr ayında Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyində (onda mən muzeydə Ədəbi əlaqələr şöbəsinin müdiri idim) Ceyms Oldricin 85 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi sessiya keçirdik. Muzeyin direktoru, akademik Rafiq Hüseynov, akademik Nizami Cəfərov, Rəis Abutalibov, professorlardan Gülrux Əlibaylı, Tofiq Hüseynov, Zeydulla Ağayev, Şahin Xəlilli, Aleksandr Magel, Namiq Həsənov, bu satirlərin müəllifi və başqaları yazıcının yaradıcılığında məhəbbətə söz açdılar.

İstirahətlər ardından Şahin müəllimlə birlikdə yubilyara təbrik məktubu ünvanladık.

Azərbaycan-Böyük Britaniya ədəbi əlaqələrinin

Şahin Xəlilli mərhaləsi

"Kitabi-Dədə Qorqud"un tərcümə olunaraq ABŞ-da (1972) və İngiltərədə (1974) çap olunmasında söz açır. Tərcümələrin sənətkarlıq xüsusiyyətlərindən hərtərəfli bəhs edir. Professor Şahin Xəlilli professional tərcüməçi, alim və şair kimi bu işin öhdəsindən bacarıqla gəlmişdir.

Tədqiqatçının ən böyük xidmətlərindən biri - "Diplomat" romanı ilə Azərbaycanı dünyada yaxşı tanıdan İngilis yazıçısı Ceyms Oldrici xalqımızla doğmalaşdırması olmuşdur. O, 1985-ci ildən yazıcının vəfat etdiyi 2015-ci ilə qədər onunla məktublaşmışdır.

Ceyms Oldric II Dünya müharibəsi illərində "Tayms" ("Times") jurnalının hərbi müxbiri kimi Cənubi Azərbaycanda işləmişdir. Şahin Xəlilliyə yazdığı məktublardan birində 1942-ci ilin payızında, sonra isə 1945-1946-cı ilin qışında ən müdətə Bakıda olduğunu xüsusi qeyd etmişdir.

Ceyms Oldricin romanlarının əksəriyyəti Şərq mövzusunda: "Qafqaz haqqında nəğmə" poetik novella (1942), "Diplomat" (1949), "Onun ölümünü istəmirəm" (1957), "Sürgün edilmiş axırımı adam" (1961), "Qahirə" (1969), "Silahlı sərəsərilər" (1974) və s. romanları Şərq xalqlarının kəsməkəşli həyatından, onların milli istiqlaliyyət uğrunda mübarizəsindən bəhs edir.

Əsərdə Şotlandiya tarixinin xronologiyası, Şotland yazırlarının xronoloji siyahısı, şotland xalq musiqisi haqqında söz və s. deyilənlərə dayaq olur. Şotlandiyanın ilk şairi, şotland dilində yazan Con Barburun (1325-1395) şeiri Şahin Xəlillinin tərcüməsində gözəl səslənir, sanki Azərbaycanca yazılıb:

*Eh, azadlıq gözəl şeydir,
O, insanı xoşbəxt edir.
O, ümiddir, təsəllidir, -
Rahət həyat gözə şeydir.*

Şairin arzularının nə demək olduğunu dərk etmək üçün ölkədə baş verənləri bilmək lazımdır. Con Barburdan 400 ildən də artıq sonra yaşayayan, Robert Börsnin zamanında - sivilizasiyanın inkişaf etdiyi dövrdə evə dönüş təbii günəş işığına görə də vergi qoyulması ən azı təəcüb doğurur. Robertin atası ikigözlü evin hər otağında balaca bir pəncərə (eni 40 sm., uzunlu 60 sm.) qoyubmuş ki, (və vergi ödəsin, Xəlilli şairi Bəxtiyar Vahabzadə 1978-ci ilin oktyabr ayında nümayiş heyətinin tərkibində Böyük Britaniya alimlərə olan Robert Börsnün doğulduğu evi ziyarət etmiş, dünyanın kəsməkəşləri "Kiçik pəncərə" şeirində izhar etmişdir.

Ağır həyata məhkum olan Robert Börsn gələcəyə niqibinliklə baxırdı.

Professor Nəcəf Liskin kitabə yazdığı Müqəddiməsində şairdən verdiyi şeir parçası da Şahin Xəlillinin tərcüməsində gözəl səslənir və çox mətləblərdən söz açır:

*Elə gözəl gün gələcək
Xos arzuylla güləcəkdir.
Bu dünyada ağıl, şəraf
Onda qalib gələcəkdir.
Və sairə və ilaxır.
Mən görürəm o baharı.
O vaxt qardaş olacaqdır
Yer üzünün insanları.*

Professor Şahin Xəlillinin Azərbaycan-Böyük Britaniya ədəbi əlaqələrinə dair axtarırlar böyük bir zaman kəsiyini əhatə edir. Ardıcıl davam edən bu zaman kəsiyini "Azərbaycan-Böyük Britaniya ədəbi əlaqələrinin Şahin Xəlilli mərhələsi" adlandırmıq olar. Bütün bunlar alim ömrünün şanlı səhifələridir.

Bu günlərdə tanınmış pedaqoq, peşəkar tərcüməçi, şair və ədəbiyyatşünas alimimiz 70 yaş tamam oldu. İctimaiyyəti arasında və elmi mühitədə təvəzökar alim və nümunəvi ziyal kimi tanınan hörmətəmə yeni-yeni uğurlar, məhkəm cansağlığı arzulayırıam.